

pét mutathatja. A nagyon gyors természeti mozgások analizálása és a nagyon lassú mozgások szintetizálása tágítja ismeretünk mezejét. Segítségük nélkül ezek a jelenségek csak nagy nehézségek árán, vagy egyáltalán nem volnának érthetők a növendékek számára.

Nagy pedagógiai jelentősége a mozgófényképeknek, hogy bevezetik a tanításba az egész világmindenséget a nélkül, hogy helyükből ki-mozdulnának a növendékek és zavaró körülmények megváltoznák a tanítás szigorú menetét. A mozival nem a növendék megy a természet-hez, — ahol annak szépsége esetleg elfelejteti vele, hogy tanul —, hanem a természet, a tudomány jön a gyermekhez. Pad, füzet a tanulók előtt van és rendes iskolai funkciójukat végezhetik.

Vetítés alkalmával kíváncsi, figyelmes és érdeklődő a gyermek. Csupa szem és fül, aki a nevelő egyetlen szavát, vagy a film egy képét el nem mulasztaná. Így jobban megtanul figyelni, elraktározni és gondolkodni. A figyelmesebb szemlélet kifejleszti benne a látási emlékezetet, amely azután arra indítja, hogy foglalkoztassa képzeletét és szellemi képességét.

A mozi realisabbá, igazabbá teszi az oktatás jellegét, kiegészíti és illusztrálja a könyvet.

A kinematográfot csaknem valamennyi iskolai tárgynál alkalmazhatjuk; etikai tárgyaknál is. A tanulók különös örömmel mennek ezekre a tanórákra és ez öröm egyúttal az oktatás eredményességének is biztosítója.

Hiba volna azonban a filmet általános nevelőeszköznek tekinteni, vagyis minden tárgynál és minden órában alkalmazni, amint azt Orange (New Jersey) egyik iskolájában tették. Itt az összes tankönyveket száműzték és azokat az oktatófilmekkel helyettesítették.

Távolról sem kívánatos követni ezt a túlzást, de bizonyos, hogy az oktatófilmek iskolába való minél fokozottabb bevezetése a modern pedagógia egyik legfőbb követelménye.

Terjék László.

4.) Az oktatófilm és a szakiskolai növendék.

Az 1936—37. tanév a magyar közoktatásügy történetében fordulópontot jelent és két szempontból nagy fontosságú. Az egyik az, hogy ekkor lép valójában életbe a tanügyi ellenőrzés decentralizációja, az új felügyeleti rendszer, másodszor ez az év valósítja meg az iskolai oktatás keretében a vetített mozgókép előadásokat az egyes tárgyakkal kapcsolatban. Mind a kettő nagy dolog, mert amaz az oktatásügyet adminisztratív és pedagógiai, emez pedagógiai és lélektani alapon igyekszik a mai kor szellemének megfelelően átalakítani, a tanítást, az ismeret elsajátítást eredményesebbé tenni és ily módon az iskolából kikerülő ifjúságot testileg-lelkileg edzettebbé, öntudatosabbá, önállóbbá nevelni.

Véget vet a régi, bizonyos tekintetben elvont tanítási rendszernek, amely gyakran kizárta a tanteremből a való életet, attól félve, hogy ennek bacillusai túlszorán megfertőzik a zsenge ifjú lelket. Üvegházi növénynak nézte az ifjúságot, amelyet még az életet adó naptól is óvni

kellett. S mi volt ezeknek a következménye? Az, hogy az ilyen melegeházi palánta kikerülve a szabad levegőre bizony gyakran elpusztul, mert nem volt megedzve.

Az új oktatási rendszer ma már nem zárkózik el az élettől, tárt ablakon engedi azt be, de egyúttal kellőleg felvértezi az ifjúságot, hogy az a kórokozónak eredményesen és sikeresen ellenállhasson. Ma a tanulóifjúság élete inkább hasonlítható a szabadban termesztett növényhez, mely hozzáedződve az időjárás zordságához, szebb, erősebb és sudarabb törzset fog fejleszteni, mint régebben.

Természetes, hogy az új eszmék, új törekvések új eszközöket igényelnek úgy az adminisztrációban, mint magában az oktatás rendszerében. Ezekből kaptunk ízelítőt mi, pedagógusok az elmúlt iskolaévben, amelyből már is megállapítható, hogy reánk e téren nagy munka elvégzése, nagy feladatok megoldása vár.

Az átmenet a régi rendszerről az újra természetesen nem mehet egész simán, zökkenő nélkül, hisz a tapasztalat kell, hogy megmutassa a helyes utat és módot a cél elérésére, mert nagy különbség van az elgondolás és a keresztülvihetőség között.

Ha ez az tétel valamely téren igaz, úgy elsősorban igaz az oktatás terén, ahol nehéz általános érvényű, minden körülmények között helyes és célravezető szabályokat és módszereket kidolgozni épen a munka alapanyagának, az ifjúságnak a tanulási időszak alatti nagyon is különféle és változó testi-lelki felépítése miatt. Mert pl. ami jó a kis elemistának, az nem felel már meg a középiskolának, vagy épen érettségizendőknek. Más a lelki adottsága a polgáristának s más a közép- vagy szakiskolás diáknak. Bizonyos, hogy ezeket egyforma mértékkel mérni, egyforma módszerrel kezelni, egyforma eszközökkel sikeresen nevelni nem lehet. Ugyancsak más a helyzet, ha a fenti körökön belül a különböző nemektől más és más feladat megoldását követeli a legfőbb cenzor: az Élet!

A módszereknek és eszközöknek tehát mindenkor alkalmazkodni kell a lelki adottsághoz és a végső célhoz. A módszerek terén még aránylag könnyen megoldható a dolog, de már az eszközök terén nagy megkötöttséggel dolgozik a magyar pedagógus. A gyászos Trianon átkát nagyon megérzi a magyar közoktatás, hiszen iskoláink száma s abban a növendékeké, főleg a határmenti részekén, nagyon megcsappant. Az ország elszegényedett s bár kultúrnemzet vagyunk s mindenkor igyekeztünk és igyekezünk ma is, a Nyugattal kulturális téren is lépést tartani, de itt olyan áldozatokat hozni, mint amint ott látunk, jelenleg képtelenek vagyunk. Ezért szerényebb eszközökkel kell eljutnunk a célhoz. De ez csak úgy lesz lehetséges, ha a szerény eszközök megfelelőek s alkalmasak az ismeretek kimélyítésére, a látókör kiszélesítésére, a gondolkodási képesség fejlesztésére, mert ellenkező esetben kár a pénzért, amit az eszközre kiadtunk s kár az időért és fáradságért, amit az eszközök felhasználására fordítottunk.

A modern iskola nem elégszik meg a pusztá ismeretközléssel, annak elkérdezésével, hanem azt igyekszik a növendék lelkének részévé tenni. Ezt pusztá közlő módszerrel elérni nem lehet, sem pedig a

kérdeve kifejtő módszerrel. Minden új ismeretet élménnyé kell tenni a növendék részére. Élménnyé pedig csak akkor lesz, ha azt a növendék nemcsak megérti, hanem át is érzi, át is éli. Ha bele tudja magát élni az adott helyzetbe. Erre a beleélésre azért van szükség, mert helyes véleményyt és ítéletet csak ebben az esetben fog tudni alkotni a növendék, az ifjú. Ahhoz pedig, hogy a tanítás és tanulás élmény legyen, nem elég a fekete betű, a puszta szó, hanem ahhoz segítő-eszközökre is van szükség. Ezek között ma a legfontosabbak a szemléltető eszközök, amelyeknek az egyszerű ceruza, vagy kréta-vázlattól a hangos filmig számos válfaja van.

Nem célom a szemléltető eszközök hosszú során seregszemlét tartani¹⁾, csak eggyel, a ma legnépszerűbbel s egyben a jelen viszonyok között a legmodernebbel, az iskolai mozgóképekkel óhajtok részletesebben foglalkozni, természetesen iskolai szempontból, vizsgálva a létrejöttük körülményeit, hatását a tanulóiifjúságra és eredményeit a tanítás szempontjából.

Az utóbbi szempontból végleges ítéletet mondani még nem lehet, ahhoz a lefolyt egy év tapasztalatai korántsem elégségesek. De már ismételt olvashatunk beszámolókat az iskolai Filműjság s a pedagógiai lapok hasábjain. Az a körülmény, hogy ezzel a kérdéssel a tanév folyamán az érdekelt szaktanárok ismételtlen foglalkoztak, mutatja a kérdés fontosságát.

A kérdések többféle szempontból való megvilágítása, továbbá az az eredményről való beszámolások különböző megállapításai azt mutatják, hogy a magyar iskolai filmgyártás még csak a kezdet-kezdetén van és hosszú utat kell még megtennie, amíg elér ahhoz a ponthoz, hogy azt tökéletesnek lehessen nevezni.

Ez a megállapítás nem gáncsoskodás, nem lekicsinylése annak a — a kétségtelenül nehéz és fáradságos — munkának amelyet az Oktatófilm Kirendeltség végez nagy odaadással — hanem egy évi iskolai tapasztalat eredménye.

A magyar Oktatófilm Kirendeltség ma még nagy nehézségekkel küzd, aminek legfőbb oka a megfelelő anyagiak hiánya. Hiszen a legeszményibb dolog az lenne, ha minden iskolafajnak, nemnek és korosztálynak a maga szellemi képességeinek, érdekkörének, ismereteinek megfelelő filmeket lehetne előállítani s az iskolának, mint szertári tárgyat állandóan átengedni, amelyet a tanár akkor és ott venne elő, amikor és ahol éppen szüksége van.

Nagyon jól tudjuk azonban, hogy ettől a lehetőségtől ma még nagyon messze vagyunk, de nem a Filmoktatási Kirendeltség hibájából, hanem az anyagiak hiánya miatt.

A rendelkezésre álló filmeket főleg tárgykör szerint csoportosítják (földrajz—természetrajz, történelem—földrajz, történelem, művelődés- és művészet történet, stb.) a filmjegyzékek azonban nincsenek tekintettel az egyes iskolafajok jellegére, a tanulók nemére. A szakszerűség is hagy kívánni valót, valamint az a rendelkezés, hogy Budapesten 8, a vidé-

¹⁾ Ezek némelyikéről l. a Kereskedelmi Szakoktatás 1928. és 1931. évfolyamaiban megjelent cikkeimet.

ken meg 20 nappal előbb kell bejelenteni a filmigénylést s végül, hogy a film az átvételtől számított 2—3 napon belül feljelentés terhe mellett visszaküldendő.

Csak pedagógus, illetve tényleg tanférfi tudja, hogy mily nehéz 3 hétre előre pontosan, szinte szakaszról-szakaszra megállapítani, hogy hol fog tartani 3 hét múlva a tananyagban. A tanítás előhaladását — hacsak sablonosan nem csináljuk — sok külső és belső körülmény befolyásolja. Ilyen külső körülmények az előre nem látott s váratlanul bekövetkező iskolai szünetek, megemlékezések, kivonulások, istentiszteletek, óracseré, helyettesítés, vagy egyéb felsőbb hatósági rendelkezések. Belső körülmények a tanuló ifjúság ébersége, figyelme, felfogóképessége, családi körülmények, vagy az egyes részletek befogadási mértéke, amelyek mindenkor az otthoni légkör és az ifjúság pillanatnyi lelki adottságától függenek. Ezekkel számol ugyan a tanár, de 100 százalékig előre látni nem lehet már csak azért sem, mert évről-évre ismétlődő anyagot évről-évre változó lelki összetételű ifjúsággal kell elvégeznie. Így előfordul az, hogy elérkezett a vetítés ideje, de az anyagban még nem jutott el a tanár a vetítésig. Ha ekkor visszaküldi a tanár a filmet, mint tárgyatlant, akkor veszik a növendék az élménytől s legfeljebb ismétléskor kerülhet rá a sor. De ez már nem jár azzal az eredménnyel, mintha a frissen tanultakat támasztjuk alá a vetítéssel, már csak azért sem mert ismétléskor nem egy bizonyos dologról van szó, s így a vetítés az ifjúságnak szórakozás lesz ugyan, de nem komoly lelki épülés és eredmény kimélyítés. A tanuló egy része tehát kárbavész, mert nem illeszkedik be a szorosan vett anyagba. A másik eset még rosszabb. Ha t. i. a tanár lejátszatja a filmet — „ha már itt van“ — a nélkül, hogy az anyaggal tényleg eljutott volna a kívánt állomásig. Ez esetben a vetítés az ifjúságnak könnyebbedést fog jelenteni, mert csak keveset, vagy alig fognak felelni, ellenben 10—15 percig elszórakoznak, de komolyabb lelki épülés és haszon nélkül.

Ez a mai iskolai vetítésnek olyan nagy hátránya, amelyet feltétlenül ki kell küszöbölni mielőbb, de amelynek a kiküszöbölése nem fogja a VKM Oktatófilm Kirendeltségét leküzdhetetlen akadályok elé állítani. Hisz nem kell egyebet tenni, mint a másolatok számát megkétszerezni, vagy megháromszorozni s ezzel mindjárt elértük azt, hogy Budapesten 1—2, a vidéken pedig 5—6 nap is elegendő lesz a film megrendelésére. Mennyivel megkönnyítené ez a tanár helyzetét! Pár év alatt pedig — a filmek megfelelő és állandó szaporítása mellett — eljuthatnánk oda, hogy a filmek az intézet megfelelő szertárainak tulajdonába mehetnének át, amelyeket természetesen ép úgy kellene leltározni és megőrizni, mint az egyéb állami értékeket és szemléltető eszközöket, ha pedig tönkremennek — mert hisz ezzel is kell számolni — miniszteri engedéllyel új filmre kell becserélni. Így elérhetnők azt, hogy a filmet a tanár ép úgy használhatná bármikor tanítás közben, mint pl. a történet-földrajz tanár, vagy egyéb szertárak vezetői a maguk szemléltető eszközeit. Nem kötné többé a rövidre, vagy hosszúra szabott határidő, sőt — ami szintén lényeges dolog — egy és ugyan azt a filmet több ízben is bemutatathatná, más és más szempontok figyelembe vétele mellett. A film megköthettség megszüntetése nagy

könnyebbiséget és nagyobb mozgási szabaságot biztosítana a tanár számára.

A másik lényeges kérdés a film létrejöttének és felhasználhatóságának a kérdése. Itt mindenképp előtt dicséret illeti meg a film kirendeltséget azért, hogy a felvételek legnagyobb része szép tiszta, világos, a felírások könnyen olvashatók s a szemnek kellemesek. Ez egyrészt a jó felvételeknek köszönhető, de másrészt érdeme a jó, magyar gyártmányú filmvetítő-gépeknek. A magyar ipar ezekkel a vetítő gépekkel ismét nagyszerűt alkotott, méltóan eddigi jó híréhez!

A jó felvételek, s a még jobb vetítőgép dacára is merülnek még fel kívánságok és kifogások, amelyek azonban csak a kezdet nehézségeivel indokolhatóak, de megfelelő jóakarattal — s ebben kételkedni nincs oka senkinek — lassan kiküszöbölhetők.

A vetítés mint tanítási eszköz nem új keletű. Annak már tekintélyes múltja van, de az a maitól lényegesen eltér. Mindnyájan, régebbi tanárok, emlékezünk még arra, hogy évekkel ezelőtt évente 3—4-szer kivonultak az iskolák a nyilvános mozgógép színházakban leadott úgynevezett tanulmányos filmek megtekintésére. Ez a növendéknek jó mulatság volt. Elmaradt legalább 2—3 óra; különböző fajú és nemű iskolák növendékeit zsúfolták össze, akik azután módoruk, otthoni nevelésüknek megfelelően jól, vagy kevésbé jól viselkedtek, figyeltek, vagy aludtak.

Ezekre az előadásokra mindent lehetett mondani, csak ép azt nem, hogy mindenkit oktattak, neveltek. A Miki egér és egyéb humoros dolgok erre igazán nem voltak alkalmasak. A főfilm pedig nem tudta lekötni általánosságban az ifjúságot ép a különböző mentalitásuk miatt, s így a filmelőadásoknak nevelő és oktató hatása csak csekély volt, a reakjuk fordított sok óra pedig kárba veszett.

Ezt éreztük mi oktatók, s már akkor hangoztattuk az ily fajta mozi előadások céltalan voltát. Hiszen maga a film is teljesen ötletszerű volt, s a tanítás menetébe nem illeszkedett bele.

Bizonyos azonban, hogy ez is jobb volt a semminél s ennek a hibái terelték a felsőbb hatáságot arra az útra, amely a mai iskolai vetítőgépekhez vezetett, s amely útnak legvégén, mint legideálisabb szemléltető eszköz: a hangos és színes vetítőgép tündérképe integet felénk. Ép ezért a kezdő lépésért is köszönet illeti meg a Magyar-Holland Kultúrgazdasági RT-ot, ha mindjárt üzleti alapon is szervezték meg annak idején az iskolai mozgókép előadásokat. Azonban éppen azért, mert magánvállalkozás kezén volt az, nem lehetett tőle követelni egyebet, mint amit tényleg nyújtott. Már 1928-ban felhangzott az óhaj (magam részéről szintén), hogy be kellene hozni az iskolai és osztályonkénti vetített-képes előadásokat, s annak idején rámutattam a módjára is. Örömmel látom, hogy a mai rendszer egyezik az én akkori elgondolással úgy a filmek készítése, mint azok vetítése terén. S ha mégis vannak hiányosságok, azok az adott helyzetből származnak.

Egyik ilyen a filmekben észlelhető egyoldalúság. Túlnyomó számban vannak a földrajzi és természetrajzi tárgyuak, kevesebb a művészettörténeti és alig egy-két történeti tárgyú. Hiányzanak a magyar irodalmi vonatkozású felvételek. Pedig nevelő hatás tekintetében első sorban jöhet-

nek figyelembe a magyar történet és irodalomtörténet nagyságainak, nevezetesebb személyeinek és koruknak felvétele filmre. Szent István és Szent László, Zrínyi Miklós, Jurisics, Dobó, Losonci, stb. hősiessége, Pázmány Péter, Bethlen, Széchenyi és Kossuth és nagyjaink hosszú sora vagy az irodalmi nagyságaink életéből vett pillanatsfelvételek mennyi nevelő és oktató alkalmat rejtenek magukban. A nemzeti öntudat kifejlesztésére az ő életüknél nagyobb és bővebb forrás nincsen.

De tovább megyek. Ott van a könyvvitel. Mennyivel élénkebbé lehetne tenni annak megtanítását pl. a IV. évfolyamban, ha képen lehetne bemutatni a nagy vállalatok, bankok, üzemek irodai munkáját. Mert ne felejtjük el, hogy Budapest csak egy van Magyarországon! S a vidéki fiúknak bizony alig nyílik alkalmuk arra, hogy ilyen üzemet a maga valóságában lássanak tanulmányi idejük alatt.

Nincsen tárgy, amelynél ne lehetne igénybe venni a vetítéses tanítást. Igaz, hogy az e téren mutatkozó hiányt azzal okolhatjuk, hogy ezek előállítása sok pénzt, nagy berendezést igényel, de ezzel csak ideig-óráig érvelhetünk, mert a jól kiművelt és öntudatosná nevelt magyar ifúság minden pénzt megér.

A mai magyar ifjakkal (10—18 éveseket értem) tulajdonképpen semmi fogalmuk sincsen a háborúról; kevésbé tudják elképzelni, hogy mi is az a magyar hősiesség, virtus? Mennyit segítené ezen egy rövidre fogott és megfelelően megválasztott magyar világháborús film. Ha láthatnák azt az óriási küzdelmet, amelyet a magyarság folytatott: ha látnák pl. Przemysl ostromát, a gorlicei áttörést Galiciában, huszárjaink bravúrait, a diadalmas előretörést, szuronyrohamot, a doberdói rettenetes küzdelmeket, továbbá az itthon maradtak lelkességét, majd a nélkülözéseket, de e mellett is a nagy áldozatkészséget, s végül a hadifoglyaink szomorú életét, mennyit gyarapodnának lelkileg s mennyivel távolna látókörük és ítélőképességük! Természetesen itt nagyon óvatosan kellene eljárni és nemcsak a fény-, de az árnyoldalakat is meg kellene mutatni. A nagy terjedelmű háborús irodalom megkönnyíti az ilyen, de a valóságnak megfelelő filmek készítését. Csak egyetnem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy mi nem szórakoztatni, hanem tanítani és nevelni akarunk e filmekkel, tehát azokat megfelelőképpen kell összeválogatni. Legfőbb kötelességünk a reánk bízott ifjúságban a nemzeti öntudatot minél jobban kimélyíteni, de ezt csak örökös ráhatással lehetséges.

Azonban a film-előadás csak akkor lesz eredményes, ha a képeket jól válogatják össze, ha azok nem általános jellegűek, hanem egy bizonyos szempontból s egy bizonyos cél szolgálatában készülnek. Ezen a téren is vannak még kívánni valók. Itt hivatkozom a Szt. László-városa (Nagyvárad) c. filmre, amely a mai Nagyváradot mutatja be. Annak utcáit, oláh felírásait, oláh körmenetet, stb. Ez bizonyos mértékben irreleváns film, de nem érte el teljesen célját. Célszerűbb lett volna bemutatni a háború előtti és a mai Nagyváradot, hogy a növendék magától jött volna rá arra, hogy mit tett Trianon ezzel a várossal és miért fáj ez nekünk? Itt egy kis magyarító statisztikai táblázat kellett volna, hisz e nélkül bajos megérteni a nagy változást.

Az Albánia c. film címképe egy turbán és a hosszúszerű szipka,

de magán a képen alig láttunk turbánt és hosszúszerű szipkát, mint azt a növendékeim is megjegyezték.

Nem folytatom tovább, mert az célomtól messze vinne. Ezeket is csak azért említettem meg, mert az ilyen látszólag csekély dolgok is sokat ronthatnak a filmnek hatásán. Ezt pedig kerülni kell.

Az idén bemutatott filmekről és azok eredményéről több beszámolót olvashattunk, amelyek általánosságban az elismerés hangján szólanak arról a munkáról, amelyet e téren a film kirendeltség végez. A tanárember szemüvegén át nézve egészen jó munka az, ami ott folyik s a filmek legnagyobb része sikerült alkotás. De nagy kérdés az, hogy ezek vetítése mindenkor élmény volt-e a növendék számára? Megkapta-e ott mindazt, amit akart, vagy remélt, mert ne feledjük el, hogy a mai ifjúság már nem a háború előtti. Ennek mentalitása, érdeklődési köre, a napi eseményekkel való kapcsolata a napilapok és főleg a rádió révén egészen más, mint volt a 25 év előttié!

Erre voltam én is kíváncsi az 1936—7. tanév folyamán, s ezért bevezettem azt, hogy a növendékeim a vetítés után aláírásukkal ellátott rövid dolgozatban beszámoltak a látottakról, azoknak reájuk gyakorolt hatásáról, feltüntetve azt, ami különösen megragadta a figyelmüket és nem hallgatva el azt sem, hogy mi az, amit vártak, de esetleg nem kaptak meg. Nem bírálat kikényszerítése volt ezzel a célom, hanem az, hogy jobban megismerjem az ő érdeklődési körüket és azt, hogy elértem-e a vetítéssel azt a célt, amelyet magam elé tűztem. Meghagytam a fiúknak, hogy őszintén beszéljenek, de felelősségük tudatában, amit aláírásukkal kell bizonyítaniok. Erre még a vetítés megkezdése előtt figyelmeztettem őket, aminek az volt az eredménye, hogy mindnyájan feszült figyelemmel kísérték a vetítést s abba tényleg bele is éltek magukat. Így e vélemények nemcsak annak adják hű képét, hogy mennyire figyeltek, hanem annak is, hogy ki milyen gondolkodású, mi iránt érdeklődik, tehát minő képességek, vágyak szunnyadoznak bennük. Nevelőnek ezzel is tisztában kell lennie.

Nagy megnyugtatómra szolgált, hogy növendékeim — iskolánk szaki jellegének megfelelően — nagyjában igen egyező beszámolót adtak a filmről.

Jelen beszámolómban a szegedi m. kir. áll. négyévf. fiú felső kereskedelmi iskola II. évfolyamában 1937. április hó elején bemutatott „Hamburgi kikötő” c. film lepergetésével kapcsolatosan nyert megfigyelésekről s az azokból levonható tanulságokról óhajtok szólni.

Az említett évfolyam 34 növendéke tette meg írásbeli vallomását 26 kérdésre, amelyek közül 3 kérdést én adtam meg és 23-at saját maguk vetettek fel. Az ily módon felmerült 26 kérdést rendbe szedve, a mellékelt grafikus ábrán dolgoztam fel. Ez az ábra igen élénken szemlélteti a növendékek képzeletvilágát, az eszmekört, amelyben a látott filmmel kapcsolatban éltek s így megállapítható az ábrából az is, hogy elértük-e a filmmel a kívánt célt, vagy sem? Az utolsó 3 kérdés az őszinte vallomás.

Sajnálattal kell megállapítanom, hogy a film nem volt kielégítő, mert a növendékek többet vártak tőle, mint amennyit kaptak, aminek legfőbb

okát abban látom, hogy ez általános keretekben mozgó film volt, amely a különleges szempontokat figyelmen kívül hagyta. Arra jó volt, hogy nagyjában bemutasson egy kikötővárost, amit be lehet mutatni elemistáknak és középiskolás fiúknak, s lányoknak, de — mint a vallomások mutatják — nem elég jó ahhoz, hogy érzékeltetni tudja a *hamburgi kikötőt*, Európa legfontosabb kikötőjét *szakszerűen*, amint azt a szakiskolás növendék elvárta.

Az elhangzott 34 vélemény közül egynéhányat, mint a legjellemzőbbet ideiktatok, hogy lássuk az ifjúság véleményét is róla. A betűrövidítések az illető tanuló nevének a kezdőbetűit adják.

B. Gy. — Legjobban tetszett a halászhajók hazaérkezése. De kifogásolja, hogy nem láthatta a várost és annak pezsgő életét. „Aki ezt a filmet készítette, az nem Hamburgot, hanem csak annak halászeletét akarta bemutatni.”

K. I. — Tetszett az óriási luxusgőzös, . . . majd így folytatja: „Nem láttam a hamburgi kereskedelmi kikötőt. Sehol az egész filmen egy kereskedelmi hajó; más hajót is egyedül csak az óceánjáró képviselt. Azok a halászhajók inkább valamelyik norvég, vagy svéd kikötőt állították elénk, mint Hamburgot, a kereskedelmi kikötőt. Hiába kerestem a más kikötőket annyira jellemző nagy raktárakat. Még a partot is csak néha mutatta be a film. Magából a városból a tengerészeti iskolán kívül alig láttam valamit.”

K. A. „Ez az oktatófilm nem elégítette ki a várakozásomat. Nem mutatta be a hatalmas dokkokat, nem láttuk a nagy kereskedelmi forgalmát, ami pedig bennünket érdekelne. Magát a várost sem láttuk. Legjobban tetszett egy hatalmas utasszállító hajó, amely beillenék úszóvárosnak is.”

L. P. A film, amelyet láttunk, még a legszerényebb igényű diák várakozásának sem felelt meg. Legérdekesebb a hajók bemutatása volt, de szerettem volna látni közelebből is egy ilyen hajót, hiszen mi alföldi gyerekek még rendes hajót sem láttunk. A hamburgi kikötőből keveset, a városból semmit nem láttunk. (Ez a diák az évfolyam legszegényebb, legegyszerűbb növendéke.)

Sz. K. Legjobban tetszett a kosárral való halászat, de nem mutatott a városból semmit, pedig ettől is azt várta a növendék, amit a „Róma, az örök város” c. film nyújtott.

H. B. Tetszett a halászhajók indulása papi áldás mellett. A filmtől azonban egészen mást várt; elsősorban a hatalmas raktárházakat, a hatalmas lüktető életet, a hajók ki- és berakodását. . . „de sajnos a film ezt nem tárta elénk s így a kereskedelmi kikötőről helyes képét nem alkothattunk magunknak.”

Sz. I. „Valami érdekes dolgot nem is láttunk a filmen.” Szerette volna látni a hamburgi kereskedelmi és városi életet.

„Aki nem tanult Hamburgról — folytatja tovább — és e filmet megnézi, annyit tud majd a városról, mint addig, vagyis semmit.”

Nem folytatom tovább, mert a bemutatott szemelvények eléggé szemléltették az ismeret után sóvárgó ifjú lélek elégedetlenségét a látottak felett.

Nézzük meg tehát egy kissé részletesebben, hogy mi is volt az oka annak, hogy a film nem váltotta ki azt a hatást, amit tőle vártunk. Másrészt vizsgáljuk meg, hogy mi az ő érdeklődési körük tanulmányaikkal kapcsolatban?

Ha vizsgálat alá vesszük a grafikont, látni fogjuk, hogy a megelégedettség pontszáma az elégedetlenségéhez úgy viszonylik, mint 30:112-höz, ami más szóval azt jelenti, hogy a film a várakozás fokának közel egynegyedét elégtette csak ki, pedig — mint a felmerült kívánságokból is kiderül — egyetlen egy kivételével, igen szerény és szinte magától értetődő kívánságok voltak ezek. (Egyetlen nem idevaló óhaj „az önértetés német ifjak bemutatása” volt, bár az iskolahajó megjelenítésével kapcsolatban erre is nyílt volna alkalom.)

A grafikon első hasábjában feltűnik, hogy a bemutatott filmnek csak két oly jelenete volt, amely nagyobb érdeklődést keltett. Az egyik az óceánjáró, a másik a tengeri halászati jelenet: amaz 8, emez 16 érdeklődési ponttal szerepel az ábrában, míg a többi tetszést kiváltó jelenet legfeljebb 1–2 érdeklődési ponttal.

Ezzel szemben nézzük meg az ábra II. hasábját, amely azokat a mozzanatokat tünteti fel, amelyeket a tanulók szerettek volna látni, mert az ő különleges tanulmányi körükbe belevág.

Összesen tizenhat ilyen kíváncsialom merül fel s ezek közül mindössze 3 van, amely csak 1–1 érdeklődési ponttal szerepel, amely tehát az illető egész különleges lelkiállapotára vezethető vissza a pergetés tartama alatt.

A többi óhajok mind nagyobb érdeklődésre tartottak számot. Feltűnő és egyedülálló az a nagy érdeklődés, amely magának Hamburg városának szól. Ez a kívánság egymaga 28 érdeklődési ponttal jelentkezett, tehát majdnem ugyanannyival, mint az első hasáb tetszés-pontjainak a végösszege.

Szinte feltűnő ez a nagy érdeklődés a város iránt, de könnyen megérthető, hisz e növendékek már 2. éve tanulnak kereskedelmi földrajzot. Az I. évfolyamban gondolatban, képben és térképen bejárták az idegen világrészeket s mire a II. évfolyamban eljutottak Németországig, szinte egész Európát megismerték. Megtanulták annak nevezetességeit, fontosságát, sajátosságát, a nagy városait, kereskedelmi- és ipari gócpontjait, s így csak természetes, hogy amikor azt hallja, hogy Hamburg a világ egyik legfontosabb kikötővárosa, amely még hozzá majnem a legkisebb, de egyben a legműveltebb kontinensen van: milyen is lehet az? Milyenek ott az emberek? Mi tette a legnagyobbá? S miben nyilvánul meg fontossága? Igaz, hogy azt hallja szóbeli magyarázatból, de hisz a vetítésnek éppen az a célja, hogy a hallottakat és tanultakat a szemlélet alapján alátámassza, s nem az, hogy bizonytalanságban hagyja a növendéket s kétséget támasszon benne az iránt, vajjon igaz-e mindaz, amit tanárjától hallott?

Az elmondottakból kiderül azonban az is, hogy mily nehéz dolog igazán szakszerű, a meglévő ismeretek figyelembevételével mellett olyan oktatófilmet készíteni, amely a tanultakat alátámasztja és tényleg ahhoz illeszkedve, a tudást még szélesebb alapokra fektesse, de úgy hogy a

tanuló figyelmét a mellett teljesen le is kösse és állandóan ébrentartsa. Mert jaj annak a filmnek, amely érdeklődés helyett közönyt, vagy csalódást vált ki! Kár az időért, kár a pénzért és kár a megzavart hangulatért.

A másik kíváncsi a hajók kikötése és a kikötői forgalom szemléltetése volt. Amaz 11, emez 10 érdeklődési ponttal szerepel a rajzban. Élénken jellemzi a gyermeki lélek fantáziájának és ismeretvágyának egymásba kapcsolódását a szakiskolákban. Itt azonban még nagyobb szerep jut a fantáziának, az ismeretlen tájak felé való vágyakozásnak, s az ifjú lelkét annyira jellemző utazási, kalandozási vágnak. Ez húzza-vonzza az ifjúságot, amikor valami különösen érdekes, vagy sajátos földrajzi alakulatra, tájra, vagy városra hívják fel a figyelmét. A szakvágy itt még kissé hátra szorul, de már teljesen ez az óhaj domborodik ki a következő legnagyobb pontszámot (6) kapott kíváncsiból, amely a hatalmas raktárházakat és dokkokat, kívánta látni. Ez a látzólag csekély pontszám azonban a kétszeresére emelkedik, ha a következő kíváncsítót vesszük vizsgálat alá, amely más szavakkal ugyan, de szintén ezt kívánja.

Egyenlő pontszámmal szerepel (5—5) óceánjáró belsejét és kikötődaruk munkáját, továbbá a város és a kikötő teljes látképét s végül az utcai életet Hamburgban látni kívánó óhaj. Nyilvánvaló, hogy az utóbbiak közül 3 inkább fantáziát hivatott kielégíteni s csak egy — a kikötődaruk munkában — az, amely a szaktudás kimélyítésére alkalmas.

Négy pontszámmal szerepel az a kérdés, hogy milyen is lehet egy úgynevezett iskolahajó élete a gyakorlatozó ifjúsággal, helyesebben megfordítva; milyen a német ifjúság élete az iskolahajón? Ez általában nem szakba vágó kérdés, hanem az ifjú fantázia kielégítését szolgálja, amelyet itt két dolog sarkal. Egyik az: hajón lenni, utazni, vidéket járni, s a másik a mostanában sokat emlegetett: újjászervezett német ifjúsági élet megismerése. Ezt az utóbbit szolgálja még a két érdeklődési ponttal szereplő óhaj: milyen is a mai öntudatos német ifjú? Ez — mint már említettem — egyáltalában nem szakkérdés, de igen fontos nevelő momentum gyanánt szolgált volna (ami szintén igen fontos az iskolai filmeknél), mert hiszen megmutatta volna a német ifjúság fegyelmezettségét s nemzeti öntudatát, tehát épp azt, amire a magyar oktatásügyi kormány és az oktatói kar egyöntetűen törekszik. Micsoda nagyszerű nevelési alkalmat és ráhatást szalasztott el itt a film!

A sok hajó látásának a vágya 2 érdeklődési ponttal ismét a képzet világot hivatott kielégíteni.

3—3 érdeklődési ponttal szerepel két kérdés: milyen Hamburg gyári élete, s hogyan megy végbe a tengerihajók kikötése és elindulása? Az előbbi kérdés kevésbé jogosult, hisz iparilag sokkal fontosabb városok is vannak Németországban s az ipar éppen nem fontos ismerve Hamburgnak. Ellenben a második óhajból már a fantáziával párosult ismeretvágy cseng ki. Nemcsak azt akarja látni, hogy a hajó kikötése, vagy elindulása micsoda lelki megmozdulásokat vált ki az emberekből,

hanem azt is, hogy hogyan megy végbe az árúk rakodása és a személyek elhelyezkedése egy ilyen óriási hajón.

Meg három óhaj vetődött fel 1—1 érdeklődési ponttal: a világítótorny működése, a tengerész élet és statisztikai táblázat közlése. Ezek közül az első és a második a képzeletvilágot elégítené ki, míg a harmadik az ismeretanyagot bővítené. Tekintettel azonban arra, hogy csak 1—1 ifjú óhaja volt ez, tényleg elhanyagolható mennyiségnek lehetett venni.

Feltűnőnek látszik, hogy statisztikai adatokra csak 1 növendék volt kíváncsi, holott ez éppen anyaga iskolafajunknak, de érthető, ha figyelembe vesszük, hogy statisztikai anyagot kapnak a növendékeink eleget az iskolában, amelyeket ők maguk ábrákkal fejeznek ki füzetekben. Ettől tehát újat nem remélhettek, mégis nagyon fontosnak tartanám, hogy az ilyen filmeknél, mint a Hamburgi kikötő elmésen megszerkesztett és mozgó, a szemünk előtt kirajzolódó statisztikai ábrák is legyenek (pl. a személy és áruforgalomról, azok minőségéről, a kereskedelmi mérlegről, a ki- és befutó hajók számáról és regiszter tonna tartalmáról, stb.), amelyek azután bevesződnek az ifjúság lelkébe. S főleg akkor volna ez tanulságos, ha szembeállítanók a megfelelő magyarországi adatokkal.

Ha az elmondottakat összegezzük, megértjük, hogy miért kaptuk a film lepergése után a növendékektől azt a választ, hogy teljesen a film nem elégített ki senkit, részben csak 5 növendéket. 14 növendék jelentette ki, hogy őket a vetítés nem elégítette ki, a többi 15 nem nyilatkozott erről a kérdésről. Ebből az következik, hogy a film lepergetése nem volt számukra az az élmény, amelyet tőle vártak.

Ít azonban fel kell említeni azt, hogy a film nem különleges, tehát szakiskolák számára készült, hanem mindazon iskolák számára, amelyekben Európa földrajzát tanulják s így a mindenki számára készült filmek különleges szakkívánságokat nem is elégíthetnek ki. Sajnos, hogy a mai Csonka-Magyarország nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy ötvenegynéhány szakiskolája részére külön szakirányú filmeket állítson elő. De ha ez így is van, egy dolgot szem előtt kell tartani a film készítéskor, hogy t. i. annak a tárgyköréhez mérten a növendék képzelet-világára is hatnia kell. Csak így éli magát bele az a tanuló adott helyzetbe és lesz eddigi ismerete tudatossá, igazi tudássá.

Meg kell adni, hogy a növendékek elég jó megfigyelők voltak, észrevételeik legtöbbször találóak s komolyak és alig akadt 1—2, aki elkalandozott volna a tárgykörtől: olyan pedig, aki légből kapott megjegyzéseket tett (aki tehát figyelmét nem tudta, vagy nem is akarta kellőképpen a vetítésre központosítani, mert talán nem érdekelte) mindössze egy akadt...

* * *

Ezek után felmerülhet az a kérdés, hogyan is lehetne tehát olyan filmet készíteni, amely kielégítené ifjaink tudásvágyát, hatna a képzeletvilágukra, de a mellett bele is illeszkednék szorosan a tananyagba?

Megkísérlem a feleletet erre a kérdésre ép a növendékeim felve-

tette óhajok alapján, természetesen tanári szemüvegen át megszűrve azokat és számbavéve az előállítás műszaki lehetőségeit is. Ez utóbbi nem lekiicsinyelendő dolog, mert számolni kell a rendelkezésre álló csekély anyagiakkal, a valutáris nehézségekkel, az egyes országok féltékenységeivel s a felvételezésnek egyéb akadályaiival.

Amit adok, az ideális elképzelés s némi meseszerűség is van benne. A jó filmnek t. i. egyik fő kelléke a mozgás, az élet. A növendék mindenkor a való életet lássa a képen. Az emberek, a járművek, gyárak, üzemek, stb. mind mozogjanak, dolgozzanak. Nem tudok elképzelni jó oktató filmet, amely pl. tájat mutat be, eleven, pezsgő élet nélkül. Ez főleg a földrajz, természetrajzi filmeknél nagyon fontos. Hogy pedig a képzeletvilágra is hassunk, egy kis meseszerűséget szőjjünk bele. Elképzelésem szerint pl. a hamburgi kikötőt úgy mutatnám be, hogy egy magyar ember Hamburgon át el akar utazni teszem azt Amerikába. A hajója még nem indul s így van ideje szétnézni a városban, s ezzel kapcsolatban történnek az alábbiak bemutatása.

Mielőtt a további részletekbe bocsátkoznék, még egy dolgot fel kell említenem. Megnehezíti az ilyen filmek készítését a lepergetésre álló idő rövidsége. 10—15 perc alatt tényleg nem lehet mindazt bemutatni, amit növendékeim látni szerettek volna. De meg lehet azért oldani a dolgot úgy, hogy az ilyen nagyon tanulságos filmeket két részre osztjuk s két egymás utáni órán pergetjük le s ez esetben 25—30 perc alatt már sokat mutathatnánk be.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az oktatófilm akkor éri el a célját, ha élményszerűvé tudja tenni a bemutatottakat. Ennek legfőbb eszköze pedig az élet, a mozgás. A növendéknek át kell éreznie vetítés közben, hogy ő most nem pusztá képet lát, de a való életet az ő örökös mozgásával. Épen ebben van a legfőbb előnye a filmnek az állóképekkel szemben. Itt nem lehet rögzíteni, (s ezért nem célszerű vetítés közben a gépet megállítani), mert az kizökkent a hangulatból, hisz maga az élet sem áll meg egy pillanatra sem. Folytonos mozgás, örökké változó életjelenség az, ami lebilincsel és tanít.

Én a „Hamburgi kikötő”, vagy ehhez hasonló jellegű filmet a kikötő földrajzi elhelyezkedésének vázlatával kezdeném meg szintén, bár rövidebb időt szentelnék erre, mint a film teszi. Utána repülőgépen érkezve a város fölé, megadnám annak a madártávlati képét, természetesen a kikötővel együtt, háttérben a tengerrel, hogy a növendék a helyes együttes képet megkapja. Most a repülőgép leszáll, az utasok gépkocsikba ülnek, vagy autobuszba, autocarba. Ezzel bejárjuk a várost, mint ahogy ma az idegenforgalmi autocarok teszik. A cicerónét egyszer bemutatnám, amint magyaráz, azontúl helyettesítené őt a rövidre fogott magyarázó szöveg. Ez az autocar körülhordana a városban, megmutatna mindent, ami tanulmányaink szempontjából fontos Hamburgban: tehát a főbb utakat, utcákat, gyárakat, épületeket, a zajló utcai életet, mindenütt természetesen csak a legjellegzetesebbeket. Séta közben kiérnénk a tengerpartra, amelyen szintén végigfutna autónk.

Ha az eddig felsoroltak kitöltötték a 12—14 percet, be is fejezhetjük az első részt.

A második rész a kikötői élet bemutatása. Látnunk kell a tengert; a vitorlás- és óceánjáró hajók seregével, másrészt a parti életet: a különböző raktárházakat, dokkokat, de az ott tényleg folyó élettel együtt, tehát munka közben. Esetleg ki is szállhatnánk autónkból s egy-egy ilyen raktárházat, dokkot belülről is megnézhetnénk. Csak a legjellemzőbbeket: pl. a gyarmatárúk raktárát, a petróleum kikötőt, stb. Módját kell ejteni séta közben, hogy a tengerihajók ki- és berakodását világító-tornyot, stb. működés közben láthassuk, miközben dolgoznak az emelődaruk és sűrőforog a közönség. A helyes arány megállapíthatása céljából jó lenne a parti- és óceánjáró gőzösök, meg a vitorlások egymás mellé állítása képen. Tanulságos az óceánjárók kikötése, vagy elindulása is. Érdekes lenne egy luxus gőzös bemutatása, annak beosztása és belső berendezése, de ez már ebbe a filmbe nehezen volna beilleszthető s nem is tartoznék szorosan a tárgyhoz. Egy külön film, mint „a közlekedési eszközök fejlődése, vagy a mai közlekedés” foglalkozhatnék ezzel. Egész rövid időt talán lehetne szentelni az iskolahajó életének, bár ez is inkább beleavág az utóbbiakba.

A korszata befejezése után autónk elvinne egy tengerhajózási társaság (pl. Hapag) üzletházába s ott megváltanók jegyünk egy amerikai, vagy indiai hajóra, ami alkalmat szolgáltatna arra, hogy a hamburgi nagy hajózási vállalatok óriási forgalmát és belső életét is megsejlelhetnők. Végül megtörténék az óceánjáróra való beszállásolás s ezzel véget is érne a film.

Az oktatófilmeknek ilyen való életszerűleg történő összeállítása és elkészítése fog igazán megfelelni a célnak. Az ilyen filmbe a növendék beleéli magát, s szinte a filmmel együtt halad. Ez élmény lesz számára, mert foglalkoztatta képzelő tehetségét, tanulni fog belőle, mert sok új és érdekes dolgot lát a maga valódi összefüggésében.

Az ily módon elkészített filmre nem fogja azt mondani, hogy az nem tetszett, nem elégitette ki, vagy azt, hogy legjobban tetszett neki a méltóságteljesen úszó óceánjáró, vagy az útrakelő halászhajók, miközben a pap azokat megáldja. Mert ha valaki csak ennyit tud megjegyezni az ilyen fajta filmből, akkor azzal célt tévesztettünk. Gondoljunk csak arra, hogy mennyire szeret az ifjúság moziba járni. S miért? Mert ott életet lát, összefüggést talál az események között, s ha azok nem is az igazi életet adják, de beleringatják a nézőközönséget a valóságosság hitébe és a gyorsan pergő események áradata magával ragadja a nézőt. Ezért van azután az, hogy egy-egy mozi darab után napokon át is képes beszélni otthon és társainak s megvitatni, hogy mi volt abban a jó, s mi nem, ellenben az iskolai filmeket, legalább is jó részüket, elfelejtik rövid pár óra alatt, s legfeljebb a csalódás keserves érzése marad meg hosszabb ideig lelkükben. De csalódást kelt a gyenge film a tanároknak is, akik az általuk kitűzött célt így el nem érik és sajnálják a megzavart órát.

Dr. Bodhaneczky Imre.